

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

Уманський державний педагогічний університет
імені Павла Тичини

ЕКОЛОГІЯ: НАУКА, ОСВІТА, ПРИРОДООХОРОННА ДІЯЛЬНІСТЬ

Матеріали Міжнародної науково-
практичної конференції

*присвяченої 15-річчю науково-дослідної лабораторії
«Екологія і освіта»*

Київ

Видавництво
Науковий світ®

2007

ББК 20.1я43
Е45

УДК 504

Відповідальний редактор: завідувач екологічною лабораторією, доцент Г.Є. Гончаренко

Екологія: наука, освіта, природоохоронна діяльність: Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції. – К.: Наук. світ, 2007. – 156 с.

ISBN 978-966-675-494-6

В збірнику матеріалів Міжнародної конференції «Екологія: наука, освіта, природоохоронна діяльність» присвяченої 15-річчю науково-дослідної лабораторії «Екологія і освіта» УДПУ включено понад 200 матеріалів доповідей, представлених в Оргкомітет конференції співробітниками наукових центрів, педагогів Національної Академії Наук та Академії Педагогічних Наук, викладачів і аспірантів, фахівців практичного профілю.

Тематика доповідей охоплює широкий спектр проблем науки у вивченні досвіду з дослідження сучасного екологічного стану природних ресурсів, проблем екологізації освіти і природоохоронної діяльності. Доповіді згруповані за трьома напрямками (3 секціями):

- 1) фундаментальні та прикладні наукові дослідження;
- 2) освіта: традиції та інновації;
- 3) природоохоронна діяльність (з досвіду роботи).

ББК 20.1я43

ISBN 978-966-675-494-6

© Уманський державний педагогічний
університет імені Павла Тичини, 2007

Л
робот
Е
для в
еколс
серед
студе
Е
діяльн
чинні
Д
про н
У
ни „П
ня пре
Е
та інс
темаг
науко
НЕ
Радок
Н
діючи
покра.
1)
држень
2)
підруч
еколог
3)
аспіра
4)
став н
5)
забруд
6)
річок,
7)
роботс
8)
Фл
1)
планів
ями на
методи
ради у
2)
НДР т
сті на
розроб
широк
3)
забезп
асигну
співро
викона
Рс
ня сам
фотоал
Лс
навчал
- а
- п
- р
- б

орієнтиром і надією для одних, основним подразником, джерелом побоювань і розчарувань – для інших. Розуміння головного принципу подальшого розвитку: модель руху вперед, для досягнення задоволення життєвих потреб нинішнього покоління без позбавлення такої можливості майбутніх поколінь. Реалізація цього принципу була означена як «сталий розвиток», умовою якого є органічне поєднання екологічних, економічних і соціальних аспектів та успішна реалізація найважливіших потенційних можливостей країни, того у чому країна може знайти своє особливе місце у світовому поділі праці.

Одним з найперспективніших напрямів нашої країни щодо принципів сталого розвитку, є розвиток туризму й експлуатація рекреаційних ресурсів. Відомим є той факт, що рекреаційне використання одиниці території здатне давати економічний прибуток, що на порядок перевищує прибуток від лісгосподарської діяльності. Робота в сфері обслуговування туризму може бути гідною альтернативою діяльності в галузі сільського господарства.

Рекреаційні ресурси забезпечують відночинок як засіб підтримки і відновлення працездатності і здоров'я людей. Вони прямо й безпосередньо сприяють вирішенню головної мети, орієнтованої на благополуччя й здоров'я населення. Реалізація рекреаційних ресурсів порівняно з будь-якими іншими природними ресурсами, найменшою мірою суперечить принципам сталого розвитку, не вимагає значних капітальних вкладень і окупається в найкоротший термін. Найбільший економічний ефект від експлуатації рекреаційних ресурсів дає міжнародний туризм, що є формою прихованого експорту.

Обмежувальним чинником для використання наявних рекреаційних ресурсів є хімічне, радіоактивне й мікробіологічне забруднення територій та акваторій.

Рекреаційна діяльність, як і будь-яка інша господарська діяльність, призводить до негативних змін геокомплексів, їхньої деградації зі збільшенням рекреаційного навантаження. Рекреаційне навантаження на ландшафти може зупинити або стабілізувати цей процес. Особливо гострим є питання регулювання для екологічного туризму, об'єктами якого є слабозмінені, у тому числі території, які перебувають під охороною. Проте рекреаційна діяльність з усіх видів господарської діяльності вважається найменш шкідливою для навколишнього середовища з мінімальними антропогенними навантаженнями на ландшафти.

Рекреаційна діяльність і раціональне використання рекреаційних ресурсів органічно поєднуються практично з будь-якою природоохороною діяльністю, будь-то охорона атмосферного повітря, рекультивация гірських виробок, створення водоохоронних зон і прибережних смуг або системи особливо охоронюваних територій. Будь-який природоохоронний проект, окрім прямої дії, веде до поліпшення й збільшення рекреаційних ресурсів, а вибір виду господарського використання на користь рекреаційного (наприклад, замість сільськогосподарського або лісгосподарського) з його більш високою економічною ефективністю, завжди можна вважати природоохороною дією. Рекреаційна діяльність щонайкраще відповідає ідеалам сталого розвитку з природоохоронної точки зору.

Винятково перспективною формою використання рекреаційних ресурсів є сучасний екологічний туризм, дуже поширений у світі, який повністю змінив пріоритети у використанні природних територій європейських країн. Екологічний туризм ґрунтується на екскурсіях по територіях слабозмінених, які зберегли свою первозданність, у тому числі особливо охоронювані.

Розвиток екологічного туризму пов'язаний з одного боку зі змінами поглядів суспільства на проблему охорони, усвідомленням цінності природних ресурсів у сфері туризму, а з іншого боку – зростання масштабів туризму в світі загострює багато екологічних проблем, адже воно призводить до втрати привабливості відвідуваних місць та зниження їх популярності.

Масовий туризм сформувався тоді, коли подорожі стали доступними більшій значній частині населення в розвинутих країнах і виникла потреба в нестандартному відпочинку. Це зумовило формування широкого діапазону природоорієнтованих видів туризму, що є альтернативою масовому туризму. Формується нове мислення з орієнтацією на сталий розвиток з новими мотиваціями в туризмі, потребою отримання такого туристського досвіду, який був би екологічно і соціально відповідальним. Це сприяє виникненню екологічного туризму, який забезпечує сталий розвиток. Екологічний туризм це – пізнання природи, збереження екосистем, повага до інтересів місцевих мешканців, забезпечення довгострокових економічних вигод не тільки для місцевого населення з метою підвищення їх соціально-економічного становища, й для регіону, для сталого розвитку туристичного бізнесу.

В останні роки відзначається значне зростання природно орієнтованого туризму, і це є світовим феноменом. Генеральною асамблеєю ООН 2002 рік було проголошено Міжнародним роком екологічного туризму. За даними Всесвітньої туристичної організації, щорічний приріст екотуризму оцінюється в межах від 10-20 до 30 %, а його частина в доходах від міжнародного туризму досягає 5 %. Про можливе значення цього феномена в масштабах окремої країни говорять, наприклад, те, що Кенія одержує більш ніж 80 % ВВП за рахунок екотуризму, а в Чилі близько 30 % населення зайнято в обслуговуванні екотуристів. Феномен екологічного туризму проявляється в темпах його росту, що в 2-3 рази перевищує темпи всієї індустрії туризму.

Причини виникнення й стрімкого зростання екологічного туризму бачаться, з одного боку, у реакції населення на зростання урбанізації; з іншого боку, у реакції на широку кампанію вчених і громадських організацій, засобів масової інформації, стурбованих наростанням антропогенних змін природних екосистем. Численні фільми і публікації про природу і природні об'єкти, пов'язані з цим, викликали широкий інтерес, в черговий раз підтвердивши, що реклама здатна створювати попит.

Програма «Порядок денний на XXI століття», прийнята на конференції ООН у Ріо-де-Жанейро (в 1992 р.) вплинула на багато верств нашого суспільства. Ідея сталого розвитку стала політичною метою й надихнула багато програм природоохоронних заходів на міжнародному, регіональному й місцевому рівнях. Усі сучасні галузі промисловості повинні взяти на себе певну частку відповідальності за довкілля. Туристська галузь, відповідно, повинна самостійно прагнути до охорони природи й культури як основи свого бізнесу.

Література

1. Бейдик О.О. Рекреаційно-туристські ресурси України: Монографія. – К.: ВПЦ «Київський університет», 2001. – 395 с.
2. Егоренков Л.И. Экология туризма и сервиса: Учеб. пособие. – М.: Финансы и статистика, 2003. – 208 с.
3. Наукові дослідження для потреб туризму: Матеріали «круглого столу», 2006. – 68 с.
4. Пазенок В.С., Федорченко В.К. Філософія туризму: Навч. посібник. – К.: Кондор, 2004. – 268 с.
5. Русев И. Т. Основы экотуризма. Одесса, КП ОГТ, 2004. – 294 с.
6. Сергеева Т. К. Экологический туризм: Учебник. – М.: Финансы и статистика, 2004. – 360 с.
7. Храбовченко В. В. Экологический туризм: Учеб.-метод. пособие. – М.: Финансы и статистика, 2003. – 208 с.

ФУНКЦИОНАЛЬНЫЙ РАЙОН КАК ФОРМА ПРОСТРАНСТВЕННОЙ ОРГАНИЗАЦИИ ЭКОЛОГО-ЭКОНОМИЧЕСКИХ СИСТЕМ

Тамбовцев Г.В.
Мелитопольский педуниверситет

Территориальные структуры жизни общества не являются консервативными, раз и навсегда данными образованиями. Они весьма динамичны особенно для регионов со сложной экологической обстановкой, к каким принадлежит, например, Запорожская область.

Выделение реально существующих и конструирование новых интегральных эколого-экономических районов необходимо для целей управления процессом оптимизации взаимодействия природы и общества в пределах конкретной территории. Поэтому районирование является действенным средством территориальной организации рационального природопользования.

Нами предложена общая схема деления исследуемого региона, охватывающая все уровни жизнедеятельности населения. Не исклю-

чено, що співпадіння границь районів і соціумів, розглядаємих декількома ширше – не тільки стосунки людей друг до друга, но і їх стосунки з природою, вне виробничих процесів є явище тимчасове.

Кожний виділяемий еколого-економічний район в свою чергу складається з функціональних районів (ФР), використовуючих територію переважно або виключно для задоволення тій или иній суцільної потреби і, відповідно, характеризується певним типом взаємодії між природою і суцільством.

По відношенню до населення, функціональні райони можна розділяти переважно на місця життєвості, роботи, навчання, відпочинку і обслуговування. З цієї точки зору природопольовання можна виділити наступні генералізовані типи функціональних районів: селищні, промислові, добування мінерального сировини, сільсько- і лісогосподарські, санітарно-захисні, складування і утилізації відходів, рекреаційні і ряд др.

Формування функціональних районів необхідно для досягнення максимального соціально-економічного і екологічного ефекту від науково-обґрунтованої організації території. З урахуванням ведучого виду використання території, в кожному функціональному районі складається певна екологічна обстановка і здійснюється єдиний цілеспрямований комплекс середохоронних заходів.

Функціональний район в системі еколого-економічного районування – це, ймовірно, найбільш дрібна територіальна одиниця, в організації якої може бути закладений принцип циклічності. Для великих функціональних районів найбільш важливими або певними ФР цілеспрямовано ввести окремі (но ієрархічно підпорядковані) центри управління. Такі функціональні райони є об'єктами прогнозування.

На рівні функціональних районів вирішуються питання створення комфортних місць життєвості, боротьби з ерозією ґрунту і забрудненням вододжерел добривами і пестицидами, питання виробництва природних ресурсів, визначається оптимальне співвідношення між природними і техногенними ландшафтами, їх взаємозв'язок з урахуванням інтересів всіх землекористувачів.

В реальній дійсності виділення ФР не завжди можливо і носить умовно-ймовірний характер. Наприклад, в умовах агломерації поселень, великих містах – багатоядерних конгломератах, спостерігається розбіжність стосунків до території, суперечливість і взаємновиключність її використання. В цих випадках функціональні райони показують можливість перспективної перебудови територіальних структур розселення.

Повільно представляється нам типологія ФР по набору і рівням функціонального проявлення. Перший тип ФР включає слабкозональні по інтенсивності і видам використання одиниці з місцями призначення праці в основному вне населеного місця. Він характеризується більш менш рівномірним розподілом антропогенних навантажень на природну середу. До цих типів ФР відносяться, наприклад, райони, спеціалізуються на непромислових формах ведення сільського господарства, лісного господарства, деяких видах рекреації. В зв'язі з нечітко вираженими границями, суміжні суміжні ФР першого типу можна об'єднати в єдині райони спеціалізації, для яких слід планувати ведення господарства і прогнозувати зміни в природній основі території переважно в залежності від природних властивостей її окремих ділянок, то є ландшафтної диференціації.

На базі цих представлень район спеціалізації виступає як сукупність гіпертрофованих ФР з переважаючим місцями призначення праці при слабкому розвитку інших функцій. Тому природопольовання району спеціалізації повинно будуватися на принципах єдиних функціонально однорідних районів, виходячи з їх виробничої спрямованості. Наприклад, перший тип ФР, орієнтований на землеробство, при слабкій залежності від інших функціональних вимог до території (відпочинок і обслуговування населення і т.д.) буде формуватися як комплекс середохоронних і середовищотворчих заходів, спрямованих переважно на збереження і збагачення родючості ґрунту.

Другий тип ФР включає територіальні одиниці з концентрованим центральним положенням місць призначення праці, поступовим зменшенням до периферії району інтенсивності використання території і антропогенних навантажень на природну середу. До другого типу відносяться ФР, для яких в якості районотвірних виступають інтенсивні види діяльності: промисловість, добування мінерального сировини, промислові види сільського господарства (великі тваринницькі комплекси, парниково-тепличні господарства і т.п.), інтенсивна рекреація (історико-культурні центри і др.). В конструюванні таких ФР раціональній буде застосовувати так звані квазітотальні моделі, для них найбільш важливим є позиційний принцип, не фізичні властивості місця.

Розташування функціональних районів в основному орієнтується не на природну придатність місця для якої-небудь функції, а на позиції даного місця відносно центру ФР і інших його частин.

Ускладнення просторово-часових рівнів взаємодії природи і суцільства здійснюється під впливом динамічного комплексу природних, господарських і соціальних факторів. Умови і фактори генерують і локалізують регіональні рівні еколого-економічного районування.

Література

1. Тамбовцев Г.В. Еколого-економічне районування Запорізької області. // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Географія-Вінниця, 2001. – вип. II. – С. 143-150.
2. Топчів О.Г. Напрямки і пріоритети географічних досліджень на Півдні України на порозі ХХ століття. // Географічні проблеми розвитку Півдня України у ХХ столітті. Одеса – Мелітополь. – 2000. – ч. 1. – С. 3-6.

ЕКОЛОГІЧНА ОСВІТА І ВИХОВАННЯ В ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ ТА ПОЗАШКІЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ

Ханик Я.М., Ковальчук О.В.
Вінницький державний педагогічний університет
імені М. Коцюбинського
Грустлін О.О.
Загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів № 8 м. Вінниця

Екологічна ситуація в Україні досягла критичного рівня і реально загрожує природі в цілому та життю людини зокрема. Широка маса населення не одержувала екологічної освіти і не одержує її й досі. Сьогодні предмет "Екологія" відсутній у більшості шкільних та типових навчальних планів професійних і спеціальних навчальних закладів. З 1993 року школі пропонується проводити факультативні заняття, а в училищах до навчальних програм введено розділ на 10 годин, який присвячений проблемам загальної екології. Однак факультатив, як відомо, є предметом не обов'язковим і до того ж його викладають, як правило, біологи, фізики, а не екологи чи хіміки, та й читають його у небагатих школах, а 10-годинний розділ у спеціальних предметах училищ не вирішує проблем екологічної освіти і виховання (Медвідь Ф.М.). Тому у навчальні плани всіх освітніх закладів, незалежно від їх типу, необхідно ввести як обов'язковий предмет "Екологія". У загальноосвітніх школах повинна викладатися загальна екологія. Вивчення цієї дисципліни слід розпочинати з початкових класів, де за допомогою змісту текстів читанки та букваря здійснювати на елементарному рівні екологічне виховання дітей. У середній школі учень повинен також отримувати знання, вміння та навички зі спеціальної екології, пов'язаної, наприклад, з побутовою діяльністю людини. У професійних та спеціальних навчальних закладах повинна викладатися галузева або соціальна екологія, пов'язана з

<i>Лобосок Г.Ф.</i> Підходи до викладання лабораторного практикуму з курсу „Метеорологія та кліматологія” для студентів спеціальності „Екологія та охорона навколишнього середовища”.....	105
<i>Мухіна О.Ю., Максимова Ю.П., Зіоменко С.К.</i> Формування екологічної освіти та виховання студентів філологічного напрямку.....	107
<i>Непица О.В.</i> Роль комплексної польової практики з фізичної географії у формуванні в студентів навичок і вмінь екологічної освіти у їх подальшій професійній діяльності.....	108
<i>Паливода М.Г.</i> Екологія та екологічна освіта і виховання.....	108
<i>Пенькова С.Д.</i> Психолого-педагогічні засади екологічного виховання молодших школярів засобами літератури.....	109
<i>Половина І.П.</i> Випускники вузів це повинні знати.....	110
<i>П’ясецька Н.А., Шпильова М.О.</i> Еколого-валеологічне виховання особистості на сучасному етапі розвитку суспільства.....	112
<i>Руда О.Ю.</i> Формування екологічних знань студентів медичних навчальних закладів I-II рівня акредитації.....	113
<i>Рудишин С.Д.</i> Особистісно зорієнтоване навчання екологів в процесі вивчення дисциплін біологічного спрямування... ..	114
<i>Сердюк А.М.</i> Мережа екологічного моніторингу Дніпропетровської області.....	115
<i>Скрипник С.В.</i> Екологічне виховання в сільській школі.....	116
<i>Тімець О.В.</i> Особливості організації і виконання шкільного геоекологічного проекту.....	117
<i>Трубник І.В.</i> Використання тренінгових вправ у процесі екологічної підготовки майбутніх вихователів.....	118
<i>Федченко В.М., Федченко С.В.</i> Системно – інтегрований підхід при реалізації змісту курсу "Хімія довкілля".....	118
<i>Філатова О.В.</i> Щодо організації навчально-дослідної роботи студентів при вивченні курсу ботаніки (анатомія і морфологія рослин) в ХНПУ (м. Харків).....	119
<i>Шишкіна О.О.</i> До проблеми вивчення хімічної екології у педагогічних університетах.....	120
<i>Шулдик В.І., Гензюра Т.М.</i> Роль учителя біології у формуванні екологічної культури учнів.....	120

СЕКЦІЯ. ПРИРОДООХОРОННА ДІЯЛЬНІСТЬ, З ДОСВІДУ РОБОТИ

<i>Банк О.П., Мороз П.І.</i> Еколого-економічні проблеми використання земельних ресурсів на Черкащині.....	122
<i>Барабоха Н.М., Колеснік Є., Чераньова О.</i> Топонімічно-краєзнавча інформація в екологічних дослідженнях.....	122
<i>Безлатня Л.О., Гнатюк Н.О.</i> Необхідність природоохоронної діяльності в сучасних умовах.....	123
<i>Беляєва І.В., Сергієнко У.В.</i> Заходи щодо удосконалення системи моніторингу атмосферного повітря міста Донецька	124
<i>Бондар В.В.</i> З історії дослідження антропогенних заповідних об’єктів.....	125
<i>Валюк В.Ф.</i> Проблема збереження озонового шару Землі.....	126
<i>Вербицький В.В.</i> Традиційні та інноваційні технології навчання екології в позашкільних закладах України еколого-натуралістичного напрямку.....	128
<i>Ворова В.П., Демченко В.О., Колодійчук В.П., Демченко Н.А.</i> З досвіду роботи приватного підприємства екологічного профілю	131
<i>Качанова Л.П.</i> Здорове оточення – дітям.....	132
<i>Кісельов А.Ф., Цебржинський О.І., Руденко А.О., Черно В.С.</i> Екологічний моніторинг Інгулецького гідрокомплексу питної води Миколаєва.....	134
<i>Кокус В.В.</i> Природоохоронна діяльність кабінету вивчення Поділля в 20-х роках ХХ століття.....	135
<i>Колтун О.В.</i> Тема “Давня людина та середовище її існування” у викладанні географічних дисциплін.....	136
<i>Конonenко Р.В., Горобець Л.В.</i> Вивчення екологічного стану довкілля Слов’янщини.....	137
<i>Кравцова І.В.</i> Роль садово-паркових ландшафтів у формуванні екологічної культури молоді.....	138
<i>Миролюк Т.М.</i> Комп’ютери та здоров’я дітей.....	139
<i>Монастирська С.С., Прокопів Л.М.</i> Проблеми взаємодії суспільства і природи.....	139
<i>Монастирська С.С., Хам’як М.О.</i> Охорона та відновлення рослинних ресурсів – запорука майбутнього курортно-рекреаційної зони Трускавця.....	140
<i>Непотенко Т.М.</i> Енергетика та її екологічні наслідки.....	141
<i>Осадчий О.С.</i> Екологія і сільське господарство.....	141
<i>Полішко О.Д.</i> Теорія та методологія сучасного екологічного виховання в загальноосвітній школі (з досвіду викладання екології в Канівській гімназії імені Івана Франка).....	142
<i>Потоцька С.О.</i> Історія формування та загальний огляд дендрофлори міста Чернігова.....	143
<i>Прийма А.М., Брюховецька І.В.</i> Екологічні проблеми Жидачівського району.....	144
<i>Рубан М.М.</i> Загальна оцінка механізмів забезпечення екологічного контролю в Україні.....	145
<i>Серебряй В.</i> Рекреаційні ресурси і туризм в умовах сталого розвитку.....	145
<i>Тамбовцев Г.В.</i> Функціональний район як форма просторової організації еколого-економічних систем....	146
<i>Ханик Я.М., Ковальчук О.В., Грустий О.О.</i> Екологічна освіта і виховання в загальноосвітніх та позашкільних закладах.....	147
<i>Фастовець О.О.</i> Вдосконалення підготовки майбутніх менеджерів туристичної індустрії в контексті сталого розвитку та євроінтеграції.....	148
<i>Чемерис М.П.</i> Геоморфологія і стійкий розвиток людства: стан і перспективи.....	149
<i>Шмагельська М.О.</i> Мікросередові екопроцеси: загальні закономірності розвитку.....	150
<i>Шульга С.І.</i> Здоров’я необхідне всім.....	151